

Keuzevak - Kopstukken – Jean-Paul Sartre

Gertjan Vis, 2079972

Sartre

De Franse denker Jean-Paul Sartre werd aan het begin van de twintigste eeuw geboren. Hij is een modern filosoof en een bekend voorvechter van het existentialisme. Om te begrijpen wat die stroming inhoudt gaan we terug in de tijd.

Existentialisme

De Deense filosoof Kierkegaard bedacht in de 19^e eeuw een filosofie waarbij de existentie (het bestaan) van de mens belangrijk is. De mens staat midden in de wereld en de wereld heeft betekenis door de mens. Het unieke bestaan van het individu is hetgeen waar alles op is gebaseerd. Werkelijkheid wordt niet gevormd door de wetenschap, maar door de ervaringen van een persoon in zijn bestaan.

Sartre omarmt deze filosofie. Maar hij benadrukt dat er een verschil is tussen dingen en mensen. Mensen zijn namelijk vrij, vrij om een keuze te maken. Mensen beslissen zelf wat ze doen met hun leven. Deze vrijheid is het kenmerk van de mens, hiermee onderscheiden ze zich van de dingen. De mens denkt.

Descartes

Dat is een gedachte van de Franse filosoof René Descartes. Hij schrijft in zijn boek *Discours de la méthode* uit 1637 dat waarheid nooit afhankelijk is van autoriteit. Hiermee verwerpt hij bijvoorbeeld een autoriteit als God en vormt hij de fundering voor het moderne denken: zelf nadenken, het 'ik' staat centraal. Descartes zegt dat onze zintuigen ons bedriegen. Aan alles valt te twijfelen, behalve aan één ding: dat je twijfelt. Twijfel is een vorm van denken. Dus bestaat de mens, de mens denkt.

Vrij

De mens is vrij zegt Sartre. Vrij om te denken en keuzes te maken. Deze vrijheid leidt wel tot verantwoordelijkheid. Volgens Sartre is de mens dan ook altijd volledig verantwoordelijk voor zijn daden. Nooit kun je zeggen dat je bent gedwongen om iets te doen. Zelfs al krijg je een bevel van hogerhand, je hebt altijd zelf de keuze om dit bevel wel of niet op te volgen. De gevolgen van de handeling komen op het bord van de mens. Als iemand dan ook net doet of hij niet anders kan dan zoals hij handelt noemt Sartre dat *kwader trouw*. De Fransoos wordt ook wel de *filosoof van de vrijheid* genoemd.

Gevangenschap

Deze gedachte impliceert volgens Sartre zelfs dat iemand die gevangen zit eigenlijk vrij is. Want de mens heeft zelf controle over hoe hij in de cel zit. De mens kan depressief worden, zich neerleggen bij zijn lot of juist gericht zijn op ontsnapping.

Deze gedachte van vrijheid is wat mij betreft absurd. Ik denk dat hier de grens van vrijheid overschreden wordt, er komt een externe invloed bij kijken. Sartre heeft gelijk dat een mens zelf kan bepalen hoe hij tegenover zijn gevangenschap staat, maar ik denk dat de situatie in zo'n geval van doorslaggevende invloed is. De juiste vrije keuze maken is door de externe invloed niet meer mogelijk. Al is er nog een lichtpunt ten opzichte van de dodencel.

Hoop

Een mens die levenslang heeft of in een dodencel zit, heeft het nog zwaarder. Hier heeft nog een factor invloed, het verlies van de hoop op verbetering van de situatie. Waar een gewoon gevangene maanden, jaren, zelfs decennia vastzit, maar wel uitzicht heeft op een toekomst buiten de vier muren, zit een ter dood veroordeelde in zijn cel tot het eind. Hij weet dat zijn tijd op de wereld snel eindigt, de onnatuurlijke dood komt elke dag dichterbij. Hij verliest zijn hoop op verandering van de situatie en daardoor worden zijn keuzes zinloos. Nog steeds kan hij elke dag keuzes maken, over hoe hij zich gedraagt, over zijn laatste avondmaal, zijn laatste wens en woord. Maar de belangrijkste keus kan hij niet meer maken, hij is niet meer vrij. Hij kan niet opstaan en weglopen. De keuze maken om de cel uit te gaan. Die keuze is weg, is in handen van anderen. De keuze over het leven heeft hij niet meer in de hand. Hij kan schreeuwen, bidden, een laatste ontsnappingspoging doen, maar uiteindelijk is zijn leven onherroepelijk voorbij.

De veroordeelde heeft zelf de keus gemaakt om een misdaad te begaan, zwaar genoeg om in de dodencel te belanden. Dat was zijn keus, hij draagt de gevolgen van zijn handeling. Maar op het moment dat hij in de cel zit en wacht op zijn eind, is die misdaad al begaan, die keuze is gemaakt. In de celsituatie verliest hij zijn vrijheid om echt te kiezen. Al zou Sartre zeggen dat ook achter de tralies nog keuzevrijheid is, maar de externe dwang heeft hier volgens mij de overhand genomen.

De externe dwang is de vijand van de vrije kiezende mens. Dit houdt niet op bij gevangenschap, ook in een dictatuur kan een mens zijn vrijheid tot kiezen verliezen. Stel dat bij een stemming één van de twee keuzes tot de dood leidt, welke keuze zou je dan maken? Al is de dodelijke keuze moreel gezien de juiste, het merendeel van de mensheid zal onder dwang voor het leven kiezen. Zelfs al is de uitkomst van deze handeling onjuist en de gevolgen voor het land verschrikkelijk.

Lichaam of geest

Ook is het de vraag in hoeverre een keus echt in alle vrijheid door de mens wordt bedacht en gemaakt. Is een keus niet een instinctieve reactie uit het menselijk lichaam, een schreeuw die uit een van onze zenuwbanen of hersencellen komt? Wellicht.

Stel dat een persoon door een ongelukkig reflex iemand doodt. Schuldig, oordeelt de rechter. De veroordeelde belandt voor jaren in de cel, hij heeft iemand om het leven gebracht. Maar het was geen doordachte vrije keuze. Als het ware werd de keuze om te doden door zijn lichaam gemaakt, het was de schrik, een ongelukkige reflex, een ongeluk. Een instinctief reflex. De vraag is dus in hoeverre de

mens hier nog vrij is. In hoeverre komt gedrag voort uit de natuur of uit eigen wil. Tot waar reikt de controle over ons doen en laten, waar neemt ons lichaam het over?

Psychose

Iemand die psychotisch is, heeft wellicht de controle verloren over zijn lichaam. Doet hij nog wat hij wil, is hij nog vrij om keuzes te maken? Kan hij nog rationeel denken? Is hij nog wel een mens? Of luistert zijn lichaam, zijn gedrag niet meer naar zijn gedachten? Stel dat je je keuze niet meer kunt overbrengen, dat het lichaam de controle over de geest heeft genomen. In hoeverre is het existentialisme realistisch? Ik ben het met Sartre eens dat een mens tot op grote hoogte zelf verantwoordelijk is voor de keuzes die hij maakt. Over de invulling van het leven. Het is aan jezelf om er wat van te maken, om het leven zin te geven.

Maar in bepaalde gevallen gaat die vrijheid tot keuzes maken over. Externe dwang heeft een grote invloed. De mens is vrij, als de mens vrij is in alles.